administratiivselt, kohtuliselt ja kiriklikult teine pindala. Samuti on, kõneldes muistsest Eesti vabaduseajast, raske vahet teha praeguse Tartu- ja Võrumaa ajaloo vahel. Loomulikult peame siis Tartumaa vanemat ajalugu puudutades silmas pidama eestlaste maa kaguosa, s. o. peajoontes praeguse Tartu- ja Võrumaa ajalugu.

Kagu-Eesti politilises ajaloos äärmiselt mõõduandev on maa geopolitiline asend, mis on arvestatav osa maa kaubanduslikus läbikäimises ja politilisis suhteis naabermaadega. Maa geopolitilist asendit silmas pidades näeme, et ta oli võõraste rahvaste naabruses: lõunas piirdus lätlaste, kagus ja idas venelastega. Kumbagi rahvast ei sidunud eestlastega hõimlussuhe ja mõlema rahvaga on eestlastel olnud vaenulikke kokkupõrkeid. Lõunapiiri hädaohtlikkus kadus peale lätlaste ja eestlaste maa vallutamist sakslaste poolt; siis oli veel karta kaugemaid leedu-läti hõimrahvast — leedulasi, kuna Vene piiri hädaohtlikkus on ulatunud läbi aastasadade kuni viimase ajani. Vene poolt on tabanud maad hirmsad õnnetused sõdades Ivan III, Ivan IV ja Põhja sõja ajal. Iseäranis kardetav on olnud Vene piir aga Räpinas Mehikoorma kohal ja Pihkva järvest lõuna poole kuni Läti piirini.

Teated maakonna ajaloost muistsel ajal on napid; asjata otsime andmeid Skandinaavia ja Islandi traditsioonist, kus on nii mõndki olemas eestlaste maa lääneosadest. Skandinaavia jne. allikaile toeks tulevad siin Vene allikad, kõige pealt muidugi Kiievi Petseri kloostri munga Nestori kroonika, siis hiljemini veel Pihkva ja Novgorodi jne. kroonikad, muidugi ka kohalised kroonikad ja muu allikmaterjal. Kui üks Russi soost vürstidest, Truvor, Irboskasse asus, olid nähtavasti ka ümbruses elavad eestlased mingis riiklikus sidemes selle vürsti asukohaga. Kui aga peale vendade surma Rurik Laadoga linnast Novgorodi asus ja tema järeltulija Oleg riigi keskuse Novgorodist lõunasse — Kiievisse viis, siis olid eestlased uue riigi ühtumist lahkunud. Mingisugune ühendus näib olnud olevat Vladimiri ajal, kuid tema pojal ja järeletulijal Jaroslav Targal on tarvis sõjakäik Kagu-Eestisse ette võtta, 1030. a. Emajõe pahemale kaldale Jurjevi linn asutada ja eestlasile maksud peale panna, et neid siin mingisse riigist sõltuvusse viia. See sõltuvus katkes aga juba Jaroslavi ajal. Jaroslavi järglastega algab Venemaal väikeste vürstiriigikeste sisemise lagunemise, vaenu ja nõrkuse aeg. Muidugi on siis Vene võimust vaba ka Kagu-Eesti. Ja seda oli ta kuni sakslaste tulekuni ning nende poolt maa vallutamiseni. 11. aastasaja teisel poolel, 12. aastasajal ja 13. aastasaja esimesil aastakümneil oli eestlastel idas sõjalisi kokkupõrkeid pihkvalaste ja novgorodlastega, kellede riisumis- ja laastamis-sõjakäigud on puudutanud kõige pealt Tartumaad. Vene kroonikate nappide teadete järele näeme, et novgorodlastel tõsine püüe oli eestlaste maad vallutada, mis aga eestlaste vabadusearmastuse ja vapruse tõttu ei õnnestunud. Novgorodi vürsti Mstislavi sõjakäigul 1116. a. vallutatakse Otepää ja viiakse eestlasi orjusesse; kuid 1132. a. saab Novgorodi vürst Vsevolod jaanuarikuus Põhja-Tartumaal Vaiga nimelises paigas (Tormas) täiesti lüüa. 1134. a. sõjakäigus õnnestub tal küll Tartu vallutamine, kuid selle tagajärjed kaovad otse-

Tartumaa, lk. 98